

Vastakkainasettelu sytytti tulen

MUHAMMED-KUVAT TULEHDUTTIVAT
ULKOMAALAIKYSYMYKSEN EUROOPASSA

Tanskassa julkaistujen Muhammed-pilakuvien jälkipuinti avasi Euroopan sisällä jälleen haavan siitä, etteivät EU-maat ole sittenkään harmonisessa yhteisrintamassa ulkomaalaiskysymyksen suhteen. Suomessakin pohdittiin sitä, voisiko meillä käydä näin. Pääministeri Vanhanen ennätti liiankin tarmokkaasti varmistamaan sen, että ei voi, tuomitsemalla äärioikeistolaisen nettisivuston pilakuvat. Tällä ja monilla muilla julkisilla lausunnoilla Suomen eliitti teki eroa Tanskan politiikkaan, eikä tämä ollut maahanmuuttoasioissa ensimmäinen kerta. Kysymykseen siitä, voisiko meillä käydä näin, voitaisiinko Suomessa julkaista vastaavia kuvia, saada aikaan vastaavaa maailmanlaajuista kohua ja määritellä hallitustasolla tapaus jääräpäisesti sananvapauskysymykseksi, ei ole selvää vastausta. Asennetutkimusten perusteella Suomi ja Tanska asettuvat lähelle toisiaan: Ruotsiin verrattuna asenteet ulkomaalaisia kohtaan ovat kielteisempiä, mutta kuitenkin yleensä yli eurooppalaisen keskiarvon. Keskustelukulttuurissa maat kyllä eroavat: Suomessa on totuttu olemaan hiljaa, Tanskassa kiivaammatkin mielipiteet sanotaan julki.

Vaikka EU:n sisällä on ollut kova tarve ja kiire luoda yhtenäistä turvapaikkapolitiikkaa, jo pelkästään Pohjoismaiden välillä on eroja suhtautumisessa maahanmuuttoon, nimenomaan suhtautumisessa turvapaikanhakuun ja pakolaisuuteen. Valmiiden työpaikkojen perässä muuttajia ei mikään Euroopan maa torju, päinvastoin, näiden globaalien liikkujien huomiosta kilpaillaan. Ruotsi on ollut perinteisesti suvaitsevaisin erilaisten maahanmuuttotapojen suhteen: Ruotsissa ulkomaalaistaustaista väestöä onkin moninkertaisesti muihin Pohjoismaihin verrattuna¹. Suomessa maahanmuuttajia on vähiten, mutta tiukan muurin rakentamisen sijaan täällä on luotettu vaikean kielen, tuppisuisen kansan ja ikävän sään pitävän kiinnostuksen loitolla. Kaikenlaista keskustelua on ollut tapana hillitä, hiljaisuudella on saatu huomio pysymään muualla.

Ulkomaalaispolitiikkaan ja siitä keskusteluun liittyvät keskeisesti myös käsitykset omakuvasta: kun puhumme "muista", määrittelemme myös "itseämme". Pohjoismaat eroavat toisistaan siinä, millaisena "oma itse" nähdään suhteessa muihin. Miten ulkomaalaisvastaisena "oma itse" halutaan ja suostutaan näkemään? Missä määrin ulkomaalaisvastaisuus hyväksytään? Euroopan mielipideilmastoa kartoittava Eurobarometri vertasi vuonna 1997 eurooppalaisten käsityksiä omasta "rasistisuudestaan". Ruotsalaiset näkevät itsensä Euroopan suvaitsevaisimpina, ja ero tanskalaisiin ja suomalaisiin on huomattava². Tanskalaiset pitävät itseään näistä kolmesta rasistisimpina: siellä siis hyväksytään ulkomaalaisvastainen omakuva helpommin kuin Ruotsissa tai Suomessa. Vastaavaa kysymystä ei ole käsitelty myöhäisemmissä Eurobarometrin raporteissa, mutta asennetutkimuksissa suomalaiset ja

tanskalaiset asettuvat lähekkäin, kun ruotsalaiset poikkeavat selvästi suvaitsevaisemmillä asenteilla (ks. esim. EUMC 2005). Pohjoismaalaiset edustavat asennetutkimuksissa kuitenkin eurooppalaisittain suvaitsevaista linjaa.

Tanskassa ulkomaalaiskeskustelu on kulminoitunut erityisesti muslimimaista tulleisiin maahanmuuttajiin, ja median ongelmakeskeinen uutisointi on edesauttanut kärjistymistä (Hussain 2000). Poliitikassa Tanskan noin 270 000 muslimia on valittu ulkomaalaisvastaisuuden silmätikuksi. Lähi-idästä tulleiden maahanmuuttajien määrän kasvu 1980-luvulla vaikutti osaltaan siihen, että tanskalaisuuden vastinpariksi populaarissa puheessa kärjistyivät nimenomaan muslimit. Pelättiin Tanskan "Khomeinisoitumista" (Togeby & Gaasholt 1995, 162 ref. Hussain 2000, 96). Kysymys pilakuvakiistassa ei siis ole niinkään yksittäistapauksesta tai yksittäisestä viestimestä (siis Morgenavisen *Jyllands-Postenista*) kuin laajemmalla vaikuttavasta ilmapiiristä. Asetelmassa on piirteitä, joita on vaikea kuvitella Suomeen tai Ruotsiin. Esimerkiksi *Politikenissa* ja *Extra Bladetissa* julkaistiin vuonna 2000 seuraavanlainen *Extra Bladetin* mainos (Hussain 2000, 112):

- Hymyilevät vaaleat tanskalaiset keskustelevat:
- Ahaa! Lapsesi koulussa ei siis ole enää *perkereitä*³?
- Ei, paitsi siivoojat!

Voi kysyä, mainostaisivatko *Ilta-Sanomats* tai *Ilta-lehti* omia julkaisujaan vastaavalla tavalla "ulkomaalaisvapaana" vyöhykkeenä.

Maakuntalehden muuttuva yleisö

Irakin sodasta⁴, Lähi-idän tilanteesta ja al-Qaidan iskuista muotoutui ilmapiiri, jossa tuli leimahtaa nopeasti. Sananvapauden ja itsesääntelyn koettelu tällä rintamalla islamin pyhää pilkaton ei ollut järkevää journalismia vaan se paljasti sananvapauden ylistyksen sijaan enemmänkin etnosentrisiä asenteita.

Kiista pilakuvien julkaisemisesta sai maailmanlaajuista mediahuomiota, kohu eli etusivuilla aikansa ja väistyi medialogiikan mukaisesti sivuun muiden aiheiden tieltä. *Jyllands-Posten* ja Tanskan pääministeri korostivat sananvapautta ja itsesensuurin haastamista. Muslimivähemmistöjen ja islamin arvostus oli muslimien näkökulman ydin. Tapaus ravisteli lisäksi käsityksiä mediasta ja erityisesti etnisten vähemmistöjen käsittelystä valtaviestimissä.

Jyllands-Postenin tarkoituksena oli hämmentää Tanskan sisäistä ulkomaalaispoliittista keskustelua ja testata oletettua itsesensuuria suhteessa Muhammedin visuaaliseen esittämiseen. Tapa, jolla se tähän ryhtyi osoittaa, ettei lehti arvostanut muslimivähemmistöä lukijoinaan tai levikkialueensa yhteisön jäsenenä. Julkaisupäätös perustui valtäväestön arvoihin, kuten tanskalaisen pilakuvaperinteen vaalimiseen muista kulttuurisista vaikutteista riippumattomana. Päätoimittaja ja monet tanskalaiset toimittajat pitivät kuvia harmittomina, ja se riitti perusteluksi. Vielä tulen syyttyä päätoimittaja ihmettelee, miten joku voi suuttua tällaisesta harmittomasta asiasta.⁵ Hän tarkastelee asiaa omasta etnisestä ja kulttuurisesta positiostaan näkemättä lehtensä julkaisu-ympäristöä lainkaan monikulttuurisena. Ainoastaan tanskalainen eettinen mittapuu on käytössä: "Jos piirrookset olisivat olleet törkeämpiä – jos piirtäjä olisi antanut meille kuvan, jossa esimerkiksi Mohammed virtsaa *Koraanin* päälle – olisimme vetäneet sen pois⁶."

Päätoimittaja käyttää nimenomaan sanaa itsesensuuri, eikä itsesääntely. Tällä sananvalinnalla koko kysymys Muhammedin esittämisestä visuaalisesti kehystetään sensuuriksi ja sananvapausasiaksi. *Jyllands-Postenissa* puolustavissa puheenvuoroissa Suomessa kritisoitiin suomalaista mediaa Neuvostoliiton aikaiseen itse-

sensuuriin jämähtämisestä, koska valtalehdet eivät täällä julkaisseet pilakuvia. Toimituksissa valikoidaan ja kehystetään päivittäin juttuaiheita jostakin näkökulmasta. Toimittajien yksi keskeinen mittapuu päivittäisissä valinnoissa on journalistinen itsesääntely – eettinen ja journalistinen harkinta. Rajoja ja pelisääntöjä haetaan myös itsesääntelyelimen, Julkisen Sanan Neuvoston, kautta. Se, että useimmat eurooppalaiset lehdet eivät julkaisseet pilakuvia osoittaa ajankohtaan, toimintaympäristöön ja yleisöön kohdistuvaa journalistista ja eettistä harkintakykyä, ei itesesensuuria.

Pilakuvien julkaisulla *Jyllands-Posten* rajasi ja polarisoi – tarkoituksella tai tahottomattaan: se määritteli vähemmistöjen arvot partikulaarisena ja enemmistön arvot universaalina. Sananvapaus määriteltiin universaaliksi arvoksi nimenomaan valkoisesta, kristillisestä ja tanskalaisesta positiosta käsin. Pilakuvatraditio nähtiin lähes pyhänä perinteenä, joka ylittää muslimivähemmistöjen arvot. Tämä liittyy samaan ongelmavyyhteen kuin kysymykset *Suvivirren* laulamisesta monikulttuurisissa kouluissa ja erilaiset pelot ”oman” kulttuurin jäämisestä ”toisen” kulttuurin alle. Asettaessaan pilakuvatradition muuttumattomaksi sananvapauden ikoniksi lehti nostaa valkoisen tanskalaisen arvomaailman hallitsevaksi normiksi. Islam määrittänyt silloin partikulaariseksi, erityiseksi arvoksi, joka alistetaan tanskalaisen normin alle.

Vaikka yksittäiset viestimet käsittelevätkin ulkomaalaiskysymystä monin eri tavoin, eikä ketään voi lokeroida esimerkiksi totaalisen islamvastaiseksi, on yllättävää, miten vaikea eurooppalaisen valtamedian on hahmottaa yleisönsä ja toimintaympäristönsä moninaisemmin. Vähemmistöt eivät elä Euroopassa suljettuna omaan traditioonsa vaan elämänmuodot ovat hyvin transkulttuurialisia ja hybridejä. Samoin valtakulttuuri (mikä sekään ei koskaan ole ollut mikään yksi yhtenäinen ”kulttuuri”) muuttuu. Stuart Hallia (2003, 274) lainatakseni on selvää, että monikulttuurisen yhteiskunnan keskustelun ei soisi juuttuvan vain ”radikaalin partikulaarisuuden poliittisen puolustamisen tasolle”.

Kuvien julkaisemisesta noussut kohu osoitti konkreettisesti vähemmistöjen transnationaalisuuden. Maakuntalehti Euroopan pohjolassa ei ole vaikutuksiltaan ja keskusteluyhteyksiltään rajatun paikallinen vaan se voi laajentua jopa globaalisti lisääntyneiden ylikansallisten suhteiden kautta. Eurooppalainen media ei voi kohdella etnisiä vähemmistöjä vähätellen tai sivuuttaen. Sekä valtamedian että vähemmistöjen omien viestimien tulisi rakentaa vuorovaikutteista tilaa, jossa eri lähtökohdat pakotetaan neuvottelemaan tasa-arvoisesti keskenään. Neuvottelun edellytys on toki molemminpuolinen kunnioitus, mitä halventava kohtelu tai tappamisella uhkailu eivät ainakaan edistä.

Viitteet

- 1 Ulkomailla syntyneen väestön osuus koko väestöstä: Tanska 3,5 % (1990) ja 6,0 % (2002), Ruotsi 9,2 % (1990) ja 11,8 % (2002), Suomi 2,5 % (1990) ja 2,9 % (2002), Norja 4,5 % (1990) ja 7,0 % (2002) (Global data 2006).
- 2 Vuonna 1997 17 % tanskalaisista ei pitänyt itseään lainkaan rasistisena, 40 % vähän rasistisena ja 43 % rasistisena tai melko rasistisena. Suomalaisista 22 % ei pitänyt itseään lainkaan rasistisena, 43 % vähän rasistisena ja 35 % rasistisena tai melko rasistisena. Ruotsalaisista 42 % ei pitänyt itseään lainkaan rasistisena, 40 % vähän rasistisena ja 18 % rasistisena tai melko rasistisena. (Eurobarometer Special Survey 1997.)
- 3 Perker-sanalle ei ole suomen kielessä vastinetta. Sanaa käytetään yleensä halventavassa mielessä ja sillä viitataan arabeihin ja turkkilaisiin (perser/ tyrker).

- 4 Tanska ja Islanti olivat ainoita Pohjoismaita, jotka osallistuivat USA:n ja Britannian johdolla Irakin sotaan.
- 5 *Jyllands-Posten*in päätoimittaja Carsten Juste haastattelussa: Jeg fandt tegningerne harmløse - i fuldstændig forlængelse af dansk tradition for at tegne en karikatur. [...]Når man ser på tegningerne, også i dag, må man jo tage sig til hovedet og spørge: Hvordan i alverden kan nogen mennesker reagere så stærkt på, hvad der for mig at se er enkle, banale og harmløse tegninger? (*Jyllands-Posten* 18.12.2005.)
- 6 Hvis der havde været en tegning af grovere karakter - hvis en tegner f.eks. havde ladet Muhammed tisse på Koranen eller sådan noget - så var den jo blevet standset. (*Jyllands-Posten* 18.12.2005.)

Lähteet

- EUMC report (2005)
Majority Attitudes towards Migrants and Minorities: Key findings from the Eurobarometer and the European Social Survey on 15 March 2005. www.eumc.eu.int. [Viitattu 21.3.2006.]
- Eurobarometer Special Survey (1997)
Racism and Xenophobia : Human rights and immigration in the European Union http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/ebs/ebs_113_en.pdf [Viitattu 21.3.2006.]
- Global Data (2006)
<http://www.migrationinformation.org/GlobalData/countrydata/data.cfm> [Viitattu 21.3.2006.]
- Hall, Stuart (2003)
Monikulttuurisuus. Teoksessa Mikko Lehtonen ja Olli Löytty (toim.) Erilaisuus. 233-281. Tampere: Vastapaino.
- Hussain, Mustafa (2000)
Islam, Media and Minorities in Denmark. *Current Sociology*. 48(4): 95-116.
- Togeby, Lise & Øystein Gaasholt (1995)
I Syv Sind: Danskernes holdninger til flygtinge of indvandrere. Aarhus: Politica.